

SCHAPEN INZETTEN VOOR NATUURDOELEN

De moderne schaapsherder moet een professional zijn. Dat werd duidelijk tijdens de studiedag van de provincie Limburg over 'Schapenbegrazing in de publieke ruimte'. Terreinbegrazing met schapen wordt maatschappelijk gewaardeerd, maar het financiële aspect blijft een knelpunt. – *Luc Van Dijk*

Vlaanderen telt 19.000 schapenbeslagen met samen 140.000 dieren (waarvan 120.000 oaien), dat zijn gemiddeld minder dan 10 dieren per beslag. Goed 300 kuddes tellen meer dan 50 dieren. De schapenhouderij kent 4 functies: fokkerij, vlees, melk en landschaps-
onderhoud. Vlaanderen telt slechts 2 professionele bedrijven die melkschapen houden en 18 bedrijven zijn be-

roepsmatig bezig met landschapsbegrazing.

Landschapsbegrazing betekent natuurbeheer met schapen. Vroeger hadden de schapen gronden nodig om aan voedsel te komen, vandaag hebben de gronden schapen nodig in het kader van natuurbeheer. Overheden en beheerders van natuurterreinen beseffen steeds meer dat beheer met schapen doeltreffend

kan zijn. Schapen zijn ook zeer geschikt voor het beheer van dijken, uiterwaarden, stadsparken en voor de nabegrazing van weiden. Al is dat laatste in België, in tegenstelling tot in Nederland, niet haalbaar wegens de reglementering van de nutriëntenemissierechten.

Inheemse rassen

“Landschapsbegrazing veronderstelt een ander type schaaap dan dat van de intensieve schapenhouderij”, aldus Bert Driessen van onderzoeksgroep Dier&Welzijn van KU Leuven/Thomas More. “Het vraagt een type schaaap dat goed kan stappen, met goed beenwerk, een groot longvolume, stevige klauwen, een brede muil om goed en veel te kunnen eten en een goede weerstand tegen parasieten. Zelfredzaamheid in het lammerseizoen betekent probleemloos aflammeren en goede moedereigenschappen.”

Er worden veel vreemde rassen ingezet voor landschapsbeheer, maar die zijn niet beter dan onze inheemse rassen zoals het Vlaamse kuddeschaap of de Ardense voskop. Het graasgedrag van schapen wordt niet zozeer bepaald door het ras maar eerder door andere dierfactoren zoals leergedrag, terreinbekendheid en conditie van het dier. Van de 2 genoemde rassen telt Vlaanderen nog rond de 2000 schapen. Toch zijn er maar enkele herders met een grote (stamboek geregistreerde) kudde die met deze rassen werken. Van andere rassen zoals het Houtlandschaap, het Kempens schaaap, het Lakens schaaap, het Mergellandschaaap, het Vlaams schaaap en het Entre-Sambre-et-Meuse-schaaap zijn er nog slechts een paar honderd dieren. Deze rassen die geen commerciële functie meer hebben, kunnen wellicht enkel overleven mits ze ingezet worden in begrazingsprojecten. Het gebruiken van lokale oude schapenrassen is bovendien een pluspunt voor het behoud van de biodiversiteit, draagt bij tot het historisch Vlaams erfgoed en heeft ook een toeristische en maatschappelijke meerwaarde.

Stielkennis

“De moderne herder moet van alle markten thuis zijn”, gaat de onderzoeker verder. “Er zijn de vereisten op het vlak van diergezondheid: ontworming, vaccinaties, klauwgezondheid, aandacht voor nutritionele tekorten, myiasis, rotkreupel en zwoegerziekte. De dieren moeten dagelijks gecontroleerd worden. Dat vraagt allemaal veel tijd en inzet. Daar komt nog de drukke lammerperiode bij. Ook het nakomen van de wettelijke verplichtingen is geen evidentie: identificatie,

registratie, transport, diergeneesmiddelenregister, NER's en milieuvergunning ... Dat is nog niet alles. De herder moet ook de dierenwelzijnswetgeving volgen, waken over de goede conditie van de dieren, het percentage uitval, de kwaliteit van het gebit. Hij moet de dieren beschutting bieden tegen de hitte. Het couperen van de staart tegen myiasis heeft geen zin. Beter is een onbewolde staart, een kortere staart (genetica), scheren, structuurrijke voeding en ontwormen. De herder moet zijn pr verzorgen. De appreciatie van de burger voor zijn werk is positief. Maar dit impliceert dat de schapenhouder tijd investeert in public relations en klaarstaat voor informatiemomenten, bezoeken, scheerfeesten, lammetjesdagen en andere evenementen”.

.....

Overheden en beheerders van natuurterreinen beseffen dat beheer met schapen doeltreffend kan zijn.

.....

Van verschoppeling naar gastheer

Sjraar van Beek van Landschapsbeheer De Wassum (Venlo, Nederland) is 25 jaar geleden gestart met begrazingsprojecten.

Vandaag werkt De Wassum met een 25-tal kuddes die her en der worden ingezet, in samenwerking met 15 bedrijven. Vooral Kempische en Veluwse heideschapen en Mergellanders worden ingezet. Sjraar van Beek: “De Wassum begeleidt begrazingsprojecten in Nederland, Vlaanderen en Duitsland van begin tot eind en heeft duizenden ha schapenbegrazing ‘onder contract’. Ieder project wordt nauw opgevolgd. In een logboek moeten de herders verslag uitbrengen van de werkzaamheden en begrazing en van de ontwikkeling van natuurwaarden. Ook waar er moet worden bijgestuurd. Dat is een interessante bron van kennis bij andere projecten.” De contracten met natuurorganisaties en kleine contracten met gemeenten worden doorgaans onderhands afgesloten. Voor grote projecten wordt een aanbesteding uitgeschreven. “Deze overheden houden gelukkig steeds meer rekening met kwaliteitsbestekken en met begrazing door zeldzame, streek-eigen rassen.”

De herder met zijn kudde komt als gastheer in het terrein om vooraf gestelde doelen te realiseren (heel vroeger waren herders vaak verschoppelingen uit de samenleving). Een gekwalificeerde herder kan exact sturen wanneer en waar er begraaasd wordt. Hij krijgt een contract voor het geheel van het te beheren gebied. In het begrazingsplan staan het aantal graasdagen per ha. Die worden omgerekend naar het aantal kuddedagen

Vroeger hadden de schapen gronden nodig om aan voedsel te komen, vandaag hebben de gronden schapen nodig in het kader van natuurbeheer.

op basis van een kudde van 350 schapen. Ook de begrazingsperiode wordt bepaald. Een voorbeeld. Een vergaste heide vraagt 1000 graasdagen/ha. Voor een kudde van 350 dieren betekent dit 2,86 kuddedagen/ha. Er wordt in dit voorbeeld gegraasd in de periode van mei tot oktober.

De Wassum rekent 295 euro per dag voor een gehoede kudde, onafgezien de grootte van de kudde. In het winterseizoen van december tot maart blijven de schapen gedurende 2 tot 4 weken op stal en grazen op grote arealen weilanden van de naburige rundveehouders. De lamsvleesproductie en de toeslagrechten zijn welgekoemen inkomsten.

Rentabiliteit

Wat wil de terreineigenaar en wat kunnen schapen bijdragen om dat doel te bereiken? De sleutel van ieder project is het

terreinbegrazing met schapen. Jan Elskens ging dieper in op de soorten van begrazing en op de opbrengsten en de kosten. "De inheemse rassen kunnen zoals gezegd ideaal worden ingezet worden in begrazingsprojecten. Deze rassen zijn echter matig beveleesd en kunnen door de schrale voeding ook gewicht verliezen met als gevolg dat ze buiten de beheersperiode moeten worden bijgevoerd met krachtvoer. De beheerssituaties zijn meestal ook nadelig voor de vruchtbaarheid. De soort van begrazing (beheerssystemen) heeft een impact op de voederkost." Met al deze factoren die een invloed hebben op wat er met de schapen kan verdiend worden, moet de herder rekening houden bij de berekening van een verantwoorde beheersvergoeding. Jan Elskens: "Om de beheersvergoeding te bepalen, moet je volgende elementen

heersvergoeding (per ooi) is dan gelijk aan wat er moet worden bijgepast om aan een inkomen van 100 euro per ooi te komen.

Sonnisheide

Voor het praktijkbezoek trokken we naar melkvee- en schapenbedrijf Sonnisheide van Johan Schouteden in Helchteren. Zijn grootvader vestigde zich hier op de Sonnisheide na de eerste Wereldoorlog en hield er wat schapen, melkkoeien en bijen. Met zijn kudde van een duizendtal dieren beheert Johan een deel van het NAVO-schietveld in Helchteren, in samenwerking met Defensie en het Agentschap voor Natuur en Bos. Het militair domein is ongeveer 2300 ha groot. Zowat 200 ha is ingenomen door landbouw en gebouwen, 600 ha door bos en 1400 ha door heide. De 900 ha die het schietveld zelf beslaat is strikt verboden zone, uitgezonderd in de maand juni omdat er dan geen schietoefeningen worden gehouden. Hier komen vooral landduinen, droge en natte heidegebieden, vennen en moerassige depressies voor. Het is een zeer belangrijk gebied voor zeldzame en kwetsbare vogels, planten en insecten.

Sedert 5 jaar worden ook schapen ingezet om de natuurdoelen te bereiken. De schapen zijn een kruising van de Lovenaar met het Heideschaap. Iedere dag van mei tot oktober begeleidt Johan de schapen naar de heide. Dat doet hij met de quad of te paard. Het verste punt is 7 km. Voor 9 uur moet Johan van het domein zijn omdat dan de militaire activiteiten beginnen. Iedere avond komen de schapen terug naar de stal. "Voor het vertrek 's morgens lopen de schapen een rondje in de stal en mesten ze. Zo blijft de mest in de stal en wordt het terrein minder verrijkt. In de beheerperiode worden de schapen niet bijgevoerd, ook niet in de stal.

Boswachter Michel Broeckmans staat Johan Schouteden bij in het beheer. Er is ook steeds terugkoppeling met de terreinverantwoordelijke van defensie. De begrazing door schapen gaat vergrassing en boomopslag tegen. De schapen houden alles perfect onder controle. Op plekken die tijdelijk intensief worden begraasd, ontwikkelt de heide mooi. De schapen grazen heel selectief en laten een micro reliëf achter. Niet alles is meteen egaal kort afgegrazen. Dit is een win-winsituatie: voor Defensie is deze ontwikkeling belangrijk in het kader van brandpreventie (groene jonge heide brandt niet terwijl dor gras zeer brandbaar is) en tegelijk is het een zegen voor de ontwikkeling van de heidebiotoop. ■

Met een kudde van een duizendtal schapen beheert Johan Schouteden een deel van het NAVO-schietveld in Helchteren. Op de dag van ons bezoek waren de schapen te ver weg.

begrazingsplan waarin de natuurdoelen gedefinieerd worden en waarop men de langetermijnplanning en de gedetailleerde jaarplanning ent. De schapenhouder moet beschikken over een goede vakkennis om met zijn kudde de beoogde resultaten te halen.

Maar valt er ook iets aan te verdienen? Over het algemeen is de beheersvergoeding ontoereikend. We zien bij nogal wat schapenbedrijven een verbreding naar andere activiteiten, maar dat gaat ten koste van de expertise. Projecten worden vaak uitgeschreven op basis van een aanbesteding. Het werk wordt vaak vergund aan de goedkoopste en niet aan de bekwaamste.

De Vlaamse Gemeenschap, afdeling ADLO heeft een brochure uitgegeven over

invullen. Welk type schaaap wordt ingezet? Hoe zit het met de worpgrootte, de beveleesdheid en de slachtkwaliteit? Hoe kan de voederkost gecorrigeerd worden in functie van het beheerssysteem? Moet de ooi bijgevoerd worden om terug in conditie te komen? Is er een toeslagrecht en een premie voor de bevordering van de genetische diversiteit? André Calus en Achiel Tylleman hebben een handleiding opgesteld ter bepaling van de beheersvergoeding. Zij gaan ervan uit dat de schapenhouder een kudde van 350 ooiën beheert en een jaarinkomen van 35.000 euro moet kunnen verdienen. Dit komt neer op een inkomen van 100 euro per ooi. De auteurs berekenen voor verschillende scenario's wat je met de schapen per ooi kan verdienen. De be-